

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

DIERBARE HULPVERLENERS
WELZIJN VOOR MENS EN DIER?

SAMENVATTING

Doel en activiteiten van de raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke Raad van deskundigen die de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gevraagd en ongevraagd adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid. De RDA bestaat op dit moment uit circa vijfendertig leden met zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die er op persoonlijke titel en zonder last of ruggenspraak zitting in hebben.

De Raad voor Dierenaangelegenheden behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: over gehouden en niet-gehouden, dus 'in het wild levende' dieren, over hobbydieren, over gezelschapsdieren, en over productie- en proefdieren.

De Raad legt het resultaat van zijn be-raadslagingen neer in een zogenaamde *zienswijze*. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk, en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk: een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Woord Vooraf

Er worden in Nederland steeds meer dierondersteunde interventies uitgevoerd. Bekend zijn de training en het gebruik van hulphonden en bijvoorbeeld paardrijden met gehandicapten, maar het kan gaan om velerlei vormen van therapie, educatie, coaching of andere activiteiten met dieren. Zulke interventies kunnen het welzijn van de betrokken mensen ten goede komen, maar het is lang niet altijd duidelijk of dat werkelijk het geval is. Intussen is het niet uitgesloten dat de inzet van dieren bij deze interventies van invloed is op het welzijn van de dieren zelf. Hierdoor rijst de vraag óf en op welke wijze dieren bij interventies op verantwoorde wijze kunnen worden ingezet.

Er zijn veel factoren rond dierondersteunde interventies waarover nog onvoldoende duidelijkheid bestaat, zoals de precieze omvang en structuur van de sector, de veelheid aan toepassingen en hun effect op mens en dier. Daarom heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden zich georiënteerd op dit onderwerp en daarover een zienswijze uitgebracht. We hopen hiermee een bijdrage te leveren aan een verantwoorde ontwikkeling van de sector.

Deze publiëksuitgave biedt een beknopte weergave van die zienswijze. De integrale versie kan worden gedownload op de *website* van de RDA.

Den Haag, mei 2019

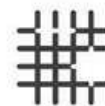
Jan Staman, voorzitter

Marc Schakenraad, secretaris

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

DIERBARE HULPVERLENERS
WELZIJN VOOR MENS EN DIER?
SAMENVATTING

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

Dierbare hulpverleners; welzijn voor mens en dier?

Zienswijze op eigen initiatief

Vraag: Er is een enorme toename én een grote variatie in het aantal activiteiten met dierondersteunde interventies in Nederland (*Animal Assisted Interventions, AAI*). Hebben die interventies nut voor de mens en zijn ze wel noodzakelijk? Hoe is het gesteld met het welzijn van de betrokken dieren en welke maatregelen kunnen er worden genomen om dat welzijn te beschermen?

Aanleiding: ‘Dieren worden steeds vaker ingezet bij activiteiten om mensen te helpen of beter te laten worden,’ zegt RDA-raadslid Nienke Endenburg, voorzitter van het forum dat deze vraag onderzocht. Zij is in het dagelijks leven gezondheidszorg-psycholoog en docent aan de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht, met speciale belangstelling voor de invloed van dieren op ontwikkeling en gedrag van mensen. ‘Je ziet het aan alle kanten opkomen: hulphonden, zorgboerderijen, paardencoaching, noem maar op. Maar we hebben heel weinig gegevens over aantallen, toepassingen en het welzijn van de dieren, en er is ook geen brede organisatie. Je krijgt wel eens de indruk dat er naast professionele ook minder professionele interventies worden aangeboden, maar we moeten eerlijk zijn: we weten het niet precies. De Raad vond het daarom de moeite waard om een zienswijze uit te brengen over de legitimiteit van dierondersteunde interventies en de vraag hoe het is gesteld met het welzijn van de daarbij betrokken dieren.’

Overwegingen: ‘We hebben eerst verkend wat er vanuit de wetenschap bekend is over de vraag of dieren echt een positieve bijdrage kunnen leveren aan het welzijn van mensen, bijvoorbeeld met autisme of een verslaving,’ zegt Endenburg. ‘Dat leverde veel onderzoek op maar in het algemeen is dat op dit moment niet van voldoende kwaliteit om de toets van wetenschappelijke kritiek te doorstaan.’ De conclusie was dus dat er onvoldoende hard bewijs is voor die therapeutische bijdrage, terwijl dat wel gewenst is bijvoorbeeld om dierondersteunde interventies vergoed te krijgen door de verzekering. Ook het welzijn van dieren die worden ingezet bij AAI komt in bovengenoemde onderzoeken niet of nauwelijks aan de orde. De Raad keek daarnaast naar de manier waarop de sector is georganiseerd. ‘In sommige delen van de sector is dat prima, maar in andere minder,’ zegt Endenburg daarover. ‘Soms ontbreekt het helemaal aan organisatie, en dat heeft ook gevolgen voor de aanwezigheid van bijvoorbeeld een beroepsopleiding en nascholing, belangrijke aspecten van professionalisering. In het Duitstalige gebied is er al meer op dat terrein: daar moet je geaccrediteerd zijn om hulphonden te mogen opleiden.’ De sector zou gebaat zijn bij professionalisering, vindt Endenburg, maar daarvoor ontbreekt nu vaak de infrastructuur.

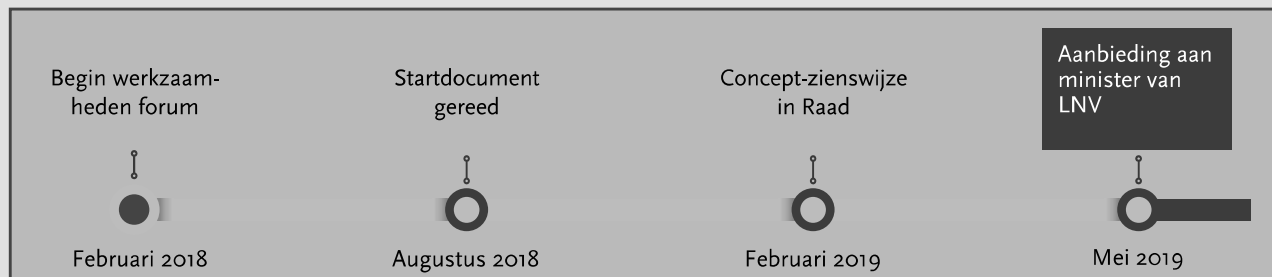

Forumvoorzitter Nienke Endenburg

Tenslotte heeft het forum gekeken naar de hamvraag: ‘Wat doet het met dieren als ze als hulpdier fungeren?’ Ook daarover bleken nauwelijks betrouwbare onderzoeksgegevens voorhanden. Endenburg: ‘Er zijn genoeg aanwijzingen dat er welzijnsaantastingen voorkomen, maar we weten te weinig over de schaal en de ernst daarvan.’ Ook daarover is dus onderzoek nodig. Toch kon het forum wel voorsorteren op een conclusie op dit gebied. ‘Je moet dan kijken naar het resultaat dat de interventie oplevert,’ zegt de forumvoorzitter. ‘Als de interventie duidelijk resultaat oplevert zoals bijvoorbeeld het geval is bij

signaalhonden voor doven, waarvan je het nut niet hoeft te betwijfelen, oordeel je anders over een eventuele inbreuk op het welzijn van het dier, dan wanneer het effect niet is aangetoond. In dat laatste geval moet je welzijnsaantastingen van het dier afwijzen. Als er alternatieven bestaan voor de inzet van dieren, zullen die ook overwogen moeten worden.’

Advies: Er is goed wetenschappelijk onderzoek nodig, met de daarbij behorende kwaliteitscriteria, naar de effecten van dierondersteunde interventies op mens én dier. De sector moet worden geprofessionaliseerd, met opleidingen volgens vastgestelde criteria, nascholingen en een accreditatiestelsel dat duidelijkheid schept voor consumenten, hulpzoekers en verzekeraars. Op die manier kan ruimte ontstaan voor professionals en worden de mogelijkheden beperkt voor amateuraanbieders zonder passende opleiding. De overheid kan hierbij een initiërende en stimulerende rol spelen. Veel kan op dit gebied worden overgenomen, uiteraard aangepast aan de Nederlandse situatie, uit het Duitstalige gebied. Ook is het belangrijk dat er een beroepsorganisatie voor de sector komt.

Korte weergave van de zienswijze

1 Inleiding

Het aantal dierondersteunde interventies is de laatste jaren gestegen. Het gaat dan om activiteiten bij mensen met een fysieke en/of mentale beperking met tussenkomst van dieren. Het doel is om vooruitgang te krijgen in de fysieke, sociale, emotionele en/of cognitieve gezondheid of functionalen van een persoon. Dierondersteunde interventies worden toegepast bij mensen van alle leeftijden en voor een verscheidenheid aan problematiek waaronder autisme spectrum stoornis, gedragsproblematiek, leesvaardigheidsachterstand, ADHD, syndroom van Down, depressie en dementie. Geplande, informele activiteiten met doeleinden zoals ontspanning of teambuilding en de inzet van hulpdieren zoals blindengeleidehonden, vallen ook onder de dierondersteunde interventies.

De inzet van dieren ten behoeve van de mens vraagt om een afweging tussen het nut en de noodzaak van de handeling ten opzichte van de eventuele inbreuk op het dierenwelzijn. De groeiende belangstelling voor dierondersteunde interventies was voor de Raad voor Dierenaangelegenheden aanleiding om te onderzoeken of het dierenwelzijn in deze praktijken voldoende gewaarborgd wordt en wat er nodig is om dit ook in de toekomst veilig te stellen. Daarom geeft de Raad in deze zienswijze zijn visie op het gebruik van hulpdieren ten behoeve van de mens met als centrale vraag:

“Wat is er nodig om dierondersteunde interventies op een verantwoorde wijze in te zetten, zodanig dat het welzijn van mens en dier gewaarborgd blijft?”

2 Uitgangssituatie

Er is geen specifieke wetgeving voor dierondersteunde interventies in Nederland. Iedereen kan zonder enige vorm van scholing, vaardigheden of kennis dierondersteunde interventies aanbieden zolang dit niet in strijd is met de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg. De manier van werken met deze groep dieren loopt dan ook sterk uiteen. In Nederland ontbreekt een systeem van scholing en accreditatie om de kwaliteit binnen de dierondersteunde interventies te waarborgen. Andere landen in Europa hebben hier al wel al stappen in gezet, zoals Oostenrijk met wetgeving betreffende assistentie- en therapiehonden.

Uit literatuuronderzoek blijkt dat er weinig wetenschappelijke studies zijn gedaan naar welzijnsproblematiek bij de dieren die worden ingezet, die de toets der kritiek kunnen doorstaan. Enkele studies rapporteren tekenen van stress, uitputting en (incidentele) mentale of fysieke mishandeling. Uit de interviews ter voorbereiding van deze zienswijze is gebleken dat er inderdaad soms misstanden voorkomen, vaak door gebrekkige kennis van het gedrag en de verzorging van de dieren bij diegene die dieren voor interventies inzet. Daarnaast bestaan er welzijnsrisico's voor de betrokken mensen. Denk hierbij aan zoönosen en aan bijt-, krab- en trapincidenten. Deze risico's nemen toe doordat er gewerkt wordt met kwetsbare groepen: kinderen, minder validen, bejaarden en mensen met psychische problematiek.

3 Conclusie en aanbevelingen

Uit het onderzoek dat tot heden heeft plaatsgevonden komt weinig concreet bewijs naar voren dat therapie met ondersteuning van een dier daadwerkelijk betere resultaten geeft dan de inzet van een therapeut alleen. Wel heeft de inzet van dieren wellicht toegevoegde waarde voor enkele toe-

passingen in de zorgsector en de Raad signaleert dat er onderzoek gaande is om uit te zoeken of hier daadwerkelijk sprake van is. Indien het nut en de noodzaak van een interventie onvoldoende is aangetoond, moet het dierenwelzijn in ieder geval geborgd blijven. Bij interventies met een redelijk doel, die nuttig en noodzakelijk zijn, dient men

een eventuele welzijnsinbreuk bij het dier te minimaliseren. De Raad vindt dierondersteunde interventies dus acceptabel, mits het welzijn van het dier in voldoende mate geborgd is en er geen redelijke alternatieven voorhanden zijn.

Er is op het moment sprake van een groeiende branche rondom de dierondersteunde interventies. Daar waar dieren gebruikt worden bestaat er een risico van inbreuk op dierenwelzijn. De Raad constateert dat er weinig grip valt te krijgen op de daadwerkelijke omvang van de inbreuk op het welzijn van dieren bij de verscheidenheid aan interventies. In Nederland is de groeiende sector slecht georganiseerd en omdat iedereen dierondersteunde interventies mag inzetten is het des te belangrijker om het welzijn van dieren en van mensen te beschermen en te borgen. Het inzetten van dierondersteunde interventies kan volgens de Raad verantwoord zijn onder bepaalde voorwaarden. De RDA doet daarom de volgende aanbevelingen:

Foto iStock

Aanbevelingen aan de sector:

De RDA acht het noodzakelijk dat de sector zich organiseert en zich professionaliseert, zodat (1) dieren niet worden ingezet voor interventies waarbij het welzijn van het dier geschaad wordt, zonder aannemelijk nut en noodzaak; (2) bij nut en noodzaak van de interventie het dierenwelzijn geborgd blijft tot waar redelijkerwijs mogelijk; (3) misstanden en onkunde voorkomen worden en (4) er transparantie bestaat over de gehanteerde werkwijzen en kwaliteitssystemen in de sector. Het oprichten van een beroepsvereniging, het opzetten van een uniform opleidingscurriculum en een eventueel kwaliteitskeurmerk zouden eraan bijdragen het welzijn van dier en mens te borgen.

- **Waarborging (dieren)welzijn.** Het dierenwelzijn kan worden geoptimaliseerd door het selecteren van geschikte dieren, het instellen van passende leer- en trainingstrajecten voor het dier, door gebruik te maken van matchingsprocedures, preventieve en therapeutische veterinaire zorg, en door een maximale werkbelasting in werking te stellen. Menselijke welzijnsrisico's kunnen geminimaliseerd worden door het gebruik van protocollen met betrekking tot hygiëne en veiligheid. Ook moet de begeleider voldoende kennis hebben van het betrokken dier.
- **Beroepsvereniging.** Een uniforme handelswijze op het gebied van kwaliteit, kunde en veiligheid kan bereikt worden door het opzetten van een beroepsvereniging. Binnen deze beroepsvereniging kunnen statuten en reglementen worden opgesteld met eisen aan de selectie en opleiding van dieren en aan de uitvoerende professionals. Aan dit kwaliteitssysteem zou de vereniging een kwaliteitskeurmerk kunnen koppelen.

- (Na)scholing. Het oprichten een beroepsvereniging biedt tevens kansen om eisen te stellen aan de opleidingen die worden aangeboden in de branche. Hiervoor kan een uniform curriculum worden opgesteld. De eisen kunnen worden opgedeeld per interventie-type en diersoort.

Aanbevelingen aan de overheid:

- Aanvullende clausule wet Dieren. Artikel 2.3 van de Wet dieren betreft het gebruik van dieren, maar over dierondersteunde interventies wordt in de wet niet gesproken. De minister van LNV kan de reikwijdte van het toetsingskader productiedieren uitbreiden met dieren die diensten leveren, zoals ook aanbevolen is in de RDA zienswijze Toetsingskader voor Productiedieren (2016). Bij de toetsing of een diersoort geschikt is om in te zetten voor dierondersteunde interventies kunnen eisen worden gesteld aan de opleider of begeleider, bijvoorbeeld dat conform een keurmerk wordt gewerkt.
- Ondersteuning sector. De RDA adviseert de ministers van LNV en VWS ook om de professionalisering van de betreffende sector te faciliteren, startende met het bij elkaar brengen van de aanbiedende partijen. De sector kan gesteund worden bij het formeren van een beroepsvereniging en een kwaliteitskeurmerk.

Aanbevelingen onderzoek:

- Onderzoek naar dierenwelzijn. Om in kaart te brengen wat de welzijnsproblematiek bij hulpdieren behelst, is onderzoek nodig. Duidelijk moet worden waar de belasting van therapie- en assistentiedieren afwijkt van die van gezelschapsdieren. Dit om te evalueren wat de inzet van deze getrainde dieren voor effect heeft op de dieren zelf.
- Onderzoek naar effectiviteit van de interventies. Onderzoek naar de effecten van dierondersteunde interventies is nodig om inzicht te verkrijgen in de meerwaarde van inzet van therapie- en assistentiedieren. Dit om de inzet van dieren binnen activiteiten, educatie en therapieën te kunnen rechtvaardigen.
- Onderzoek naar alternatieven. De Raad beveelt aan om onderzoek te doen naar de effectiviteit van alternatieven voor dierondersteunde interventies die worden ontwikkeld op het gebied van technologie en robotisering. Indien alternatieven minimaal even effectief zijn bestaat de morele verantwoordelijkheid het alternatief te verkiezen boven de dierondersteunde interventie.

Aanbevelingen aan zorgverzekeraars en gemeenten

- Dierenwelzijn in de criteria voor vergoeding. Zorgverzekeraars en gemeenten kunnen het al dan niet verstrekken van vergoedingen gaan koppelen aan een professionele structuur in de aanbiedende sector van dierondersteunde interventies. Dierenwelzijnsborging is een criterium dat opgenomen zou moeten worden om binnen de aanvullende verzekering te kunnen vallen of vergoeding vanuit de WMO mogelijk te maken. Het voornoemde kwaliteitskeurmerk kan hier leidend zijn.

Foto iStock

Aanbeveling aan instellingen

- Samenwerking met aanbieders. Instellingen die gebruik willen maken van dierondersteunde interventies zouden dat alleen moeten doen in samenwerking met vertrouwde aanbieders, bijvoorbeeld aan de hand van het voorgestelde kwaliteitskeurmerk.

Bijlage

Deze zienswijze is een product van de gehele Raad voor Dierenaangelegenheden. Hij werd opgesteld door een forum bestaande uit de raadsleden N. Endenburg (voorzitter), W.T.A.A.G.M. van den Bergh, L.J.A. Lipman, R.A. Tombrock en oud-raadslid H. Hopster. Het forum is ondersteund door adjunct-secretaris D. (Daniëlle) Hartman, adjunct-secretaris A.E. (Anne) van den Ende en secretaris M.H.W. (Marc) Schakenraad van het bureau van de Raad.

Leden van de Raad voor Dierenaangelegenheden

Prof.dr. J.J.M. van Alphen

Dr.ir. G.B.C. Backus

J.P. van den Berg

W.T.A.A.G.M. van den Bergh

Prof.dr. J.M. de Boer

Drs. H.R. Chalmers Hoyneck van Papendrecht

Mr. A.G. Dijkhuis

Dr. N. Endenburg

prof. dr. ir. J.W. Erisman

Drs. D. van Gennep

Prof.dr. M.A.M. Groenen

Prof.dr. S. Haring

Prof.dr.ir. L.A. den Hartog

A.L. ten Have-Mellema

Prof.dr.ir. J.A.P. Heesterbeek

Drs. G. Hofstra

H. Huijbers

Prof.dr.ir. A. van Huis

Prof.dr.ir. B. Kemp

A. Kemps

Dr. L.J.A. Lipman

Dr. F.L.B. Meijboom

Drs. F.E. Rietkerk

Mr. C.W. Ripmeester

Dr. ir. M.C.T. Scholten

Prof.dr. Y.H. Schukken

Ir. G.C. Six

Drs. M. Slob

Prof.dr. G.R. de Snoo

Mr. drs. J. Staman, voorzitter

Dr.ir. J.W.G.M. Swinkels

Drs. R.A. Tombrock

Prof.dr.ir. J.C.M. van Trijp

dr. H.A.P. Urlings

Dr. J.B.F. van der Valk

J. van de Ven

Drs. F.A.L.M. Verstappen

2019, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag

© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved

Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commons licentie Naamsvermelding 3.0 Nederland. Voor de volledige tekst van deze licentie zie <http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Ontwerp:

Ellen Bouma, www.ellenbouma.nl

Productie en eindredactie:

Martijn de Groot, www.martijndegroot.com

Opmaak en drukwerk:

Xerox/OBT, Den Haag

Foto omslag:

Institut für soziales Lernen mit Tieren

Foto's binnenwerk:

Copyright vermeld naast de foto

www.rda.nl

Raad voor Dierenaangelegenheden

Bezuidenhoutseweg 73

2594 AC Den Haag

Bij de productie van deze samenvatting is gebruik gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.